Ivo Rubić

OTOK RIVANJ

(REGIONALNO-GEOGRAFSKA STUDIJA)

Položaj otoka. Nigdje se paralelizam otoka i kanala u zadarskom arhipelagu i na našoj obali ne ističe toliko, koliko između zadarskog kanala i Virskog mora sa sjeverne, pa pučine Jadrana s južne strane. U tim se nizovima nalazi otok Rivanj. Ti su kanali i otoci smješteni između 44° 7′ i 44° 12′ sj. geogr. širine i 12° 30′ i 12° 45′ ist. geogr. dužine od Greenwicha, a ima šest otoka i pet kanala. Otoci su ovi: Idula (kao sjeverozapadno produženje Stražice i rta Sv. Petra na otoku Ugljanu), Rivanj, sa produženjem triju otočića nazvanih Tri Sestrice (Vela, Srednja i Mala Sestrica); otok Sestrunj, Tun Veli sa produženjem Tun Mali, Zverinac i sjeverozapadni dio Dugog otoka, koji se ovdje rašlja u tri poluotoka (Solin, Verunić i Veliki rat). Između ovih šest nizova otoka nalazi se pet kanala: Velog Ždrelca, Rivnja, Sestrunja, Tuna i Zverinca. Prema podacima Hidrografskog instituta Jug. ratne mornarice[1] svi su ovi spomenuti kanali dijelovi Srednjeg kanala. Od ovih je najmanji Veli Ždrelac. On je antiteza Ždrelca, prolaza, koji se nalazi između otoka Ugljana i Pašmana. Ždrelac znači isto što i morska vrata, to jest transverzalni prolaz između dva longitudinalno položena kanala i dva otoka. Veli Ždrelac je prolaz samo za brodove srednje veličine naše lokalne plovidbe. Međe su ovom kanalu: rt Tragerić na otoku Rivnju, sjeverni rt otočića Idule – rt Sv. Petar na otoku Ugljanu. Jugozapadna mu je međa: rt Rivanjski i rt Ovčjak na otoku Ugljanu. Ovaj je kanal dubok 7–9 m, na najužem mjestu je širok 500 m. Kako nema orijentacionog svijetla, to se noću ne može iskorišćavati ovaj prolaz za plovidbu. Za Rivanj je vrlo važan, jer preko njega Rivanjci su stoljećima išli i sada idu s otoka u Muline (od Lokve na Rivnju do Mulina je širok kanal 1000 m), pa u selo Ugljan na otoku Ugljanu; po njemu plove u Zadar i iz Zadra na otok. To je veoma posjećen kanal u sjevernom arhipelagu Zadra. Svaki dan po njemu plove parobrodi dviju

[1] »Granice morskih predjela uz istočnu obalu Jadranskog mora« – Hidrografski institut J. R. M., Split 1954, str. 16.

linija: Zadar–Veli rat i Zadar–Iž–Sali, u polasku i povratku. On je za plovljenje na jedra nesiguran, jer kad zapuše bura s Velebita vuče morska struja vodu po njemu od sjevera prema jugu. Na vesla ljudi vrlo teško mogu svladati tu struju (ili kako seljaci kažu: »gornju vodu«). Ali istodobno postoji i protivna struja u kanalu, jer normalna struja ide u cijelom Mediteranu, pa i u Jadranu protivno od kazaljke sata, dakle ona ide uz našu obalu od jugoistoka na sjeverozapad. Tako bura goni vodene mase po površini, a normalni tok struje ide lagano ispod površine te se tu pojavljuju dva protivna toka struje.

Rivanjski kanal se proteže između Tri Sestrice i otoka Rivnja sa sjeverne i otoka Sestrunja sa južne strane. Sjeverna granična linija kanala ide od rta Križa na otoku Sestrunju na sjeverni rt najsjevernijeg otoka Tri Sestrice i na rt Tragerić, sjeverni rt Rivnja. Južna granična linija mu je: južni Rivanjski rt na otoku Rivnju – otočić Paranak Veli – rt Mavrovica (južni rt otoka Sestrunja). Rivanjski kanal je širok oko 1.100 m, dubok od 30–38, dug 11 km. Na njemu se nalaze dva važnija pristaništa za pristanak parobroda: Rivnja na Rivnju, Hrvatina na otoku Sestrunju i sporedni Sestrinjskih Mulina, gdje ne može pristati parobrod. Ovaj je kanal važniji za veliku linijsku plovidbu nego za malu. Otkad su na otočiću Vela Sestrica izgradili svjetionik 1869. god., čija je kula visoka 8 m od mora, otvoren je njime prolaz za Srednji kanal. Time je za plovidbu prekooceanskih parobroda postao važan Rivanjski kanal, kojim sada (1956) plove svaki dan 2–3 parobroda. Plovidba se po njemu preporučuje, jer je to kraći put iz Rijeke i Riječkog zaliva na Kvarnerić, i kroz skupinu srednjodalmatinskih otoka na jug Jadrana i obratno. Plovidbom kroz ovaj Srednji kanal izbjegava se uzburkano more od juga i SW vjetrova. Napokon – što je najvažnije – brodovi, koji gaze više od 6,5 m ne mogu proći zbog pličine kroz Pašmanski kanal, pa moraju proći ovim – Rivanjskim i Srednjim kanalom.[2] Kroz Rivanjski kanal plove dakle svi veliki brodovi, koji idu u Rijeku i iz Rijeke. On je za veliku plovidbu važniji od Zadarskog i Pašmanskog kanala. »Populacija mora« u smislu izlaganja francuskog geografa C. Valeauxa, koji ovim pojmom izrazuje napučenost mora, Rivanjskog kanala dosta je velika. Po njemu plove rjeđe, ali ipak svaki dan transoceanski brodovi, zatim oni lokalne plovidbe Zadar–Veli rat, male ribarske lađice, pa periodično one, koje spajaju dvije protivne obale otoka Rivnja i Sestrunja. U tom kanalu češće i jače pojavljuju se dva protivna toka struje, to znači normalni tok ide od jugoistoka prema sjeverozapadu, i to dubljim dijelom kanala i gornji za bure i maestrala, isto kao u Velom Ždrelcu. Struje su katkad u njemu vrlo jake, osobito za bure. Vjerojatno upravo zbog jakog miješanja morske vode ima u ovom kanalu dosta planktona, a zbog planktona i dosta ribe. On je pravi ribnjak, kako mi je kazao jedan tamošnji ribar. Nema toga čovjeka,

[2] »Peljar po Jadranu, I. dio, Istočna obala« (od ušća Soče do sjevernog Krfskog kanala), Hidrografski institut J. R. M., Split 1952, I. izdanje, str. 247.

koji je pošao loviti ribu u ovom kanalu, da u njemu nije nešto ulovio. Zimi u kanalu najviše love: manule (ili girice), lignje, ušate, ugore. Ljeti: škrpune, kneze, zubace, škrpine, trlje, plazulje (šare). Od jatarica se love: srdele i tuni. Zbog velike množine ribe u kanalu vrlo često svojim ribarskim lađama dolaze u kanal na lov Kaljani, Lukoranci i Ižani, dobri ribari. Osobito ima mnogo spužava u njemu. Svake godine dolaze spužvari po dva do tri broda sa otoka Krapnja kod Šibenika i u njemu love spužve. Ti spužvari kao ronioci idu osobito po sredini, longitudinalnim pravcem, kanala i po sjevernom i južnom rubu kanala. God. 1953. je bilo u ovom kanalu 8 brodova spužvara, koji su lovili neprestano 2 mjeseca. Spužvari kažu, da je ovo jedno od najboljih lovišta spužva u sjevernoj Dalmaciji s razloga, što spužve ovdje u primjerenoj dubini imaju vrlo bistro more, povoljnu cirkulaciju mora, dovoljno svjetlosti i kisika za svoj rast. U podmorju se nalaze grmovi spužva. Za stanovnike Rivnja je Rivanjski kanal važan, jer ovdje svaki dan pristaje u njihovoj novoizgrađenoj lučici, podesnoj za zaklonište ribarskih lađica, parobrod lokalne linijske plovidbe, zatim lađe za ribanje i za vezu sa susjednim otokom Sestrunjem.

Za Rivanjce je od male važnosti Sjeverni kanal, položen transverzalno, a spaja pučinu Jadrana (u narodu je obično zovu »Kulaf«, riječ, koja dolazi od grčke riječi »kolpos«, a preuzela je Venecija kao »Golfo«, pa znači zaliv Jadrana) i Virsko more.[3] Taj Sjeverni kanal sastoji se od dva dijela: Sedmoraća i sjevernog dijela Sestrunjskog kanala, koji su važni za prolaz od Virskog mora na pučinu Jadrana ili obratno i dobro je noću rasvijetljen. Po njemu plove brodovi, koji voze na transverzalnoj liniji Jadrana: Zadar–Ancona i obratno.[4] Svjetionik Tri Sestrice služi u ovom slučaju kao pomoćno lateralno svijetlo za Virsko more, Zadarski kanal prema jugu i obratno. Ovim je svjetionikom otok Rivanj dobio važno značenje u lokalnoj i jadranskoj navigaciji.

Ime otoka. Na otoku se nije dosada našao niti jedan spomenik (prethistorijski, rimski ni sredovječni), po kome bismo mogli odrediti raniji naziv otoka. Ali toponim govori, da je otok bio vjerojatno poznat još u rimsko doba. Stari crkveni naziv za otok Ripamium nam daje podlogu za izvod tumačenja od latinske riječi ripa – obala.[5] To vjerojatnije je ovo mišljenje, što se otok Rivanj nalazi između dva mjesta, gdje su se našli arheološki rimski spomenici, i to između Mulina na otoku Ugljanu i rimskog kamenoloma na Sestrunju. Na spojnica između ova dva blizu položena rimska nalazišta stoji otok Rivanj. Slični se

[3] Vidi: »Granice morskih predjela i t. d.« o. c. str. 13 br. 19.

[4] Knjiga »Granice morskih predjela i t. d.« br. 27 dijeli ovaj sjeverni kanal na Sedmovraće i sjeverni dio Sestrunjskog kanala. U knjizi »Peljar« str. 234 ne nalazi se ovaj naziv Sedmovraće, iako ga je narod sačuvao u talijanskom obliku »Sette bocche«. Riječ boccha – usta, vrata, susrećemo na našoj obali na nekoliko mjesta: Boka Kotorska, Boke False (Vratnik kod Dubrovnika). Mislim, da bi »Peljar« imao uvesti ovaj pojam Sedmovraće.

[5] Amos-Rube Filipi: »O imenu otoka Rivnja« – Radovi Instituta J. A. u Zadru, sv. 3. str. 485–488.

toponimi nalaze i na otocima Krku: Repagno, romanski augmentativ od ripa; na otoku Ugljanu: Spodrivanj; u Velom Ižu; Zverincu: ripišće.[6] P. Skok kaže,[7] da se otok prvi put spominje u mletačkom katastru u XVI. stoljeću pod imenom Rivari,[8] Rugiano i Rivagn.[9] Međutim F. Bianchi[10] tvrdi, da se otok spominje prvi put u nekom dokumentu 1355. god. (odakle je uzeo ovaj podatak F. Bianchi, to ne navodi). U XVII. stoljeću nalazimo u starim kartama naziv: Rinac,[11] u XVIII. i XIX. stoljeću Rivagn.[12] Sa P. Skokom može se svakako zaključiti, da naziv otoka Rivnja nije hrvatskog podrijetla.

Veličina otoka. Otok ima površine 5,7 km² na osnovu podataka katastra u Zadru; njegova obala ima opsega 10,3 km (ili 5,5 Nm).[13] Njemu pripadaju još tri otočića, nazvana Tri Sestrice: sjeverna (ili Vela) opsega 1,8 km (ili 1,0 Nm); srednja ima 1,4 km opsega; južna (ili Mala) ima 0, 7 km opsega. Sjeveroistočno od svjetionika Tri Sestrice nalazi se pličina nazvana Sajda (dubine 4,5 m), a sjeverno od svjetionika nalazi se druga pličina (dubina 9 m); istočno pak od rta Križa (N od rta otoka Sestrunja) leži pličina od 5,8 m. Svjetionik se nalazi na južnom (ili Malom) otočiću Triju Sestrica. Sva tri otočića su izgrađena od vapnenca i obrasla gustom makijom. Plićaci su dobri »brakovi« za lov ribe. Najviši vrh otoka se zove Lokačina (112 m).

Geomorfološka karakteristika otoka. Otok se pruža u pravcu dinarskog pružanja, od jugoistoka prema sjeverozapadu. Najveći dio je jedna antiklinala, koja se pruža od Rivanjskog rta do rta Tragerića u dužini od 4 km. Transverzalni pravac od lučice preko vrha sv. Jele do sjeverne obale u zračnoj crti otoka je širok 1 km, odnosno 1,5 km preko Burnje glavice. Ova se antiklinala lagano izdiže od rta Tragerića preko vrha Omiša (59 m) na Veli Kus, zatim na najviši vrh otoka Lokačina (112 m); pa na Sv. Jelu (101 m); otale na Velu Glavu (89 m) te se spušta na Rivanjski rt i prelazi na otok Ugljan, na rt Ovčak. Od Mulina (uvale u Ugljanu) produžuje se plitka i široka dolina prema Rivnju, a od vrha otoka Rivnja, od Sv. Jele, znatno uža dolina – nazvana Dočić, najdubljim dijelovima kojega prolazi put, uz koji se nalaze sa južne strane spomenuta Vela glava (89 m), a sa sjeverne Burnja glava (52

[6] I. Rubić: »Otok Zverinac« – Radovi Instituta J. A. u Zadru, sv. 2, str. 177.

[7] P. Skok, »Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima«, Zagreb 1950, str. 100–103.

[8] Š. Ljubić, »Commissiones et relationes Venetae«, Tomus I. (annorum 1433–1527), Zagreb, 1876, str. 200, 203.

[9] St. Gunjača, »Repertorium actuum Domini Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Jadre«. – Starine, knjiga 42, str. 268.

[10] F. Bianchi, Zara christiana II, Zara 1878, str. 85.

[11] F. M. Coronelli, Città, fortezze ed altri luoghi principali dell'Albania, Livadia e particolarmente i posseduti da Venetia, Venetia 1690.

[12] G. A. Grandis, Disegno o carta topografica della Dalmazia, 1781. (Nalazi se ova karta u Državnom arhivu u Zadru). – Blanchard, Carta della Dalmatia e della Ragusa, 1811, (Rukopisna karta u Državnom arhivu Zadra).

[13] »Razvedenost obale i otoka Jugoslavije« – Hidr. institut J. R. M. – Split 1955, str. 15.

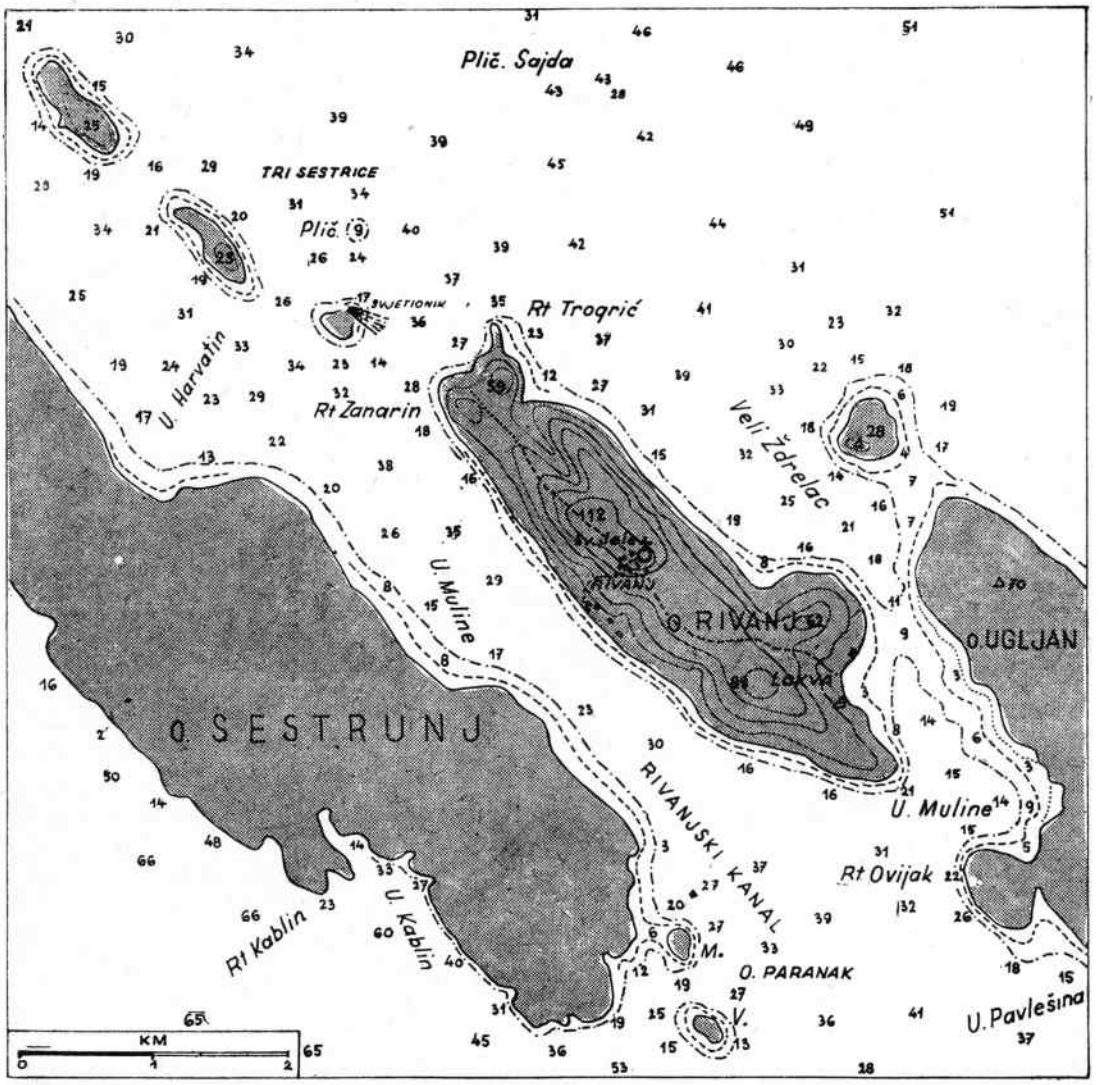

Sl. 1. Otok Rivanj

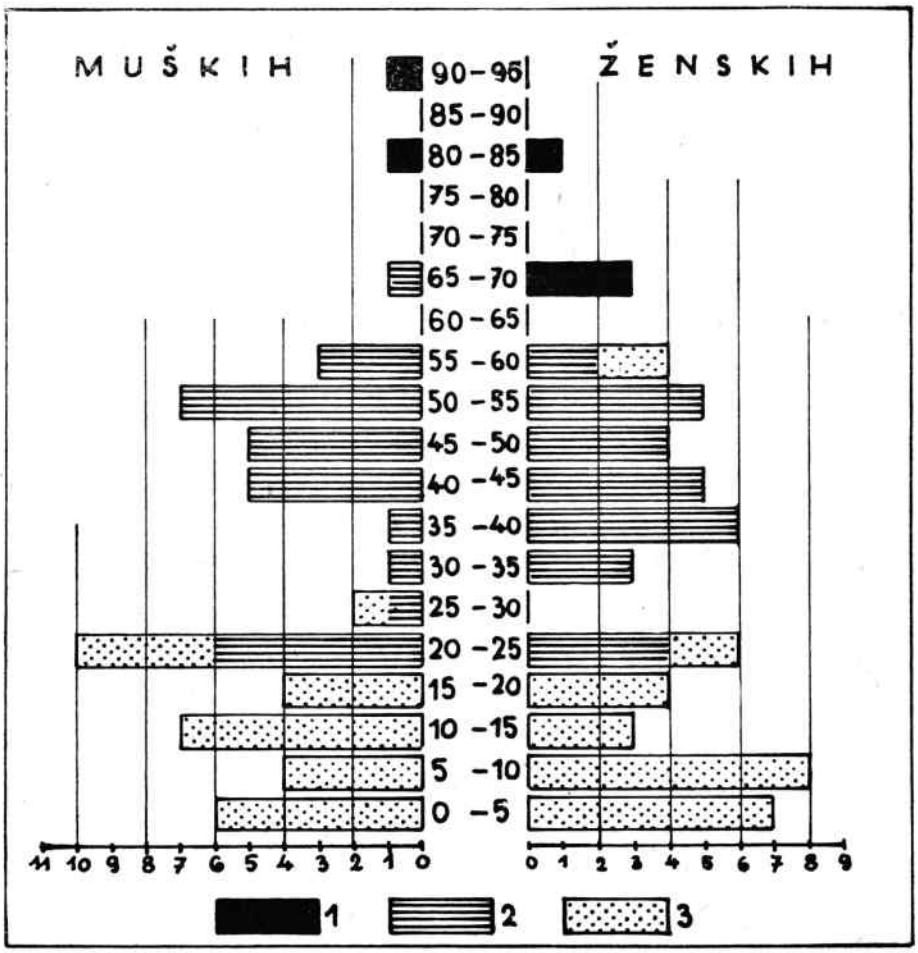

Sl. 2. Piramida starosti stanovništva otoka Rivnja god. 1957

1 udovci 2 oženjeni 3 neoženjeni

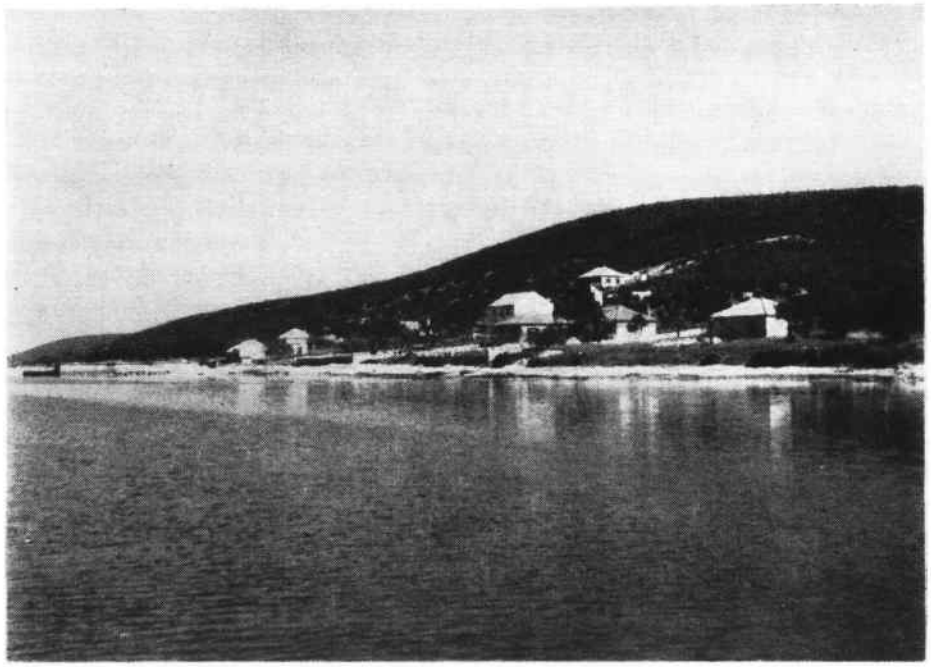

Sl. 1. Nove kuće na obali u Rivnju

Sl. 2. Stari dvor Radulića sa balaturama

Sl. 3. »Osike« pod Sv. Jelom na o. Rivnju

m visoka). Ta Burnja glava pravi poluotočić prema sjeveru otoka, s koga se kroz prolaz Velog Ždrelca prelazi na otočić Idulu.

U ovom Dočiću nedaleko od morske obale se nalaze brojne ograde, čestice, ograđene zidom, a te ograđene i obrađene čestice narod nazivlje »tremeza«, što znači čestica. Čudno je, da nigdje na zadarskim otocima ne nazivlju česticu tremeza, nego samo na Rivnju.

Otok Rivanj je sjeverno od pravca glavnog gorskog grebena (Omiša–Kusa–Lokačina–Sv. Jele–Vele glave) izgrađen od vapnenca, kojega slojevi padaju skoro pod kutom od 45°, od sljemena otoka prema moru, dok je južno od ovog pravca izgrađen od dolomita. (Protivno od otoka Iža, komu je sjeverna strana izgrađena od dolomita, a južna od vapnenca.)[14] Rivanj sa Trima Sestricama je produženje otoka Ugljana.

Ako promatramo geološku, topografsku i pomorsku kartu prvog niza zadarskog otočja, to jest Pašmana, Ugljana i Rivnja, i to južne strane ovih otoka, opazit ćemo, da u dužini od južnog rta Pašmana do Tragerića (sjev. rta Rivnja) u pravcu od 280 km svi ovi otoci imaju vrlo strme odsjeke. Ti su strmi odsjeci došli do osobitog izraza na južnoj strani otoka Pašmana, podno glavnog vrha otoka Veli Morovnjak (204 m), ispod koga se nalazi izobata od 50 m. Isto tako se nalaze još strmiji odsjeci na južnoj strani otoka Ugljana podno Ščaka (280 m) i Sv. Mihovila (265 m), ispod kojih se pruža izobata od 50 m. Jedini izuzetak pravi u ovoj liniji, dugoj od 280 km, prostor sela Ugljana, koji je na južnoj strani otoka dug 40 km, a ima oblik više manje ravnjaka sa malim humljem. Prema tome se na južnoj strani ovih otoka u dužini od 280 km (ili odbijemo li ravnjak Ugljana, na 240 km) pruža tektonska linija, koja ima vertikalu od 330 (podno Ščaka) do 130 m (podno Rivnja). Ova tektonska linija označuje rasjedni pravac, dio oko jadranske tektonske linije, nastale poniranjem sjeverne zavale Jadrana sredinom tercijera. Rivanj je dakle produženje antiklinale prvog niza zadarskih otoka, čija je južna linija adekvatna onoj Pašmana i Ugljana. Na osnovu studije P. Schlossera[15] još jasnije se vidi taj kontinuitet ovih otoka. P. Schlosser je u horizontalnoj razvedenosti i raznolikosti Zadarskog arhipelaga našao jedinstvenost tako, da je isključio pri promatranju element mora te uspostavio vezu batometrijskih i kopnenih slojeva. Time je našao vezu između podmorja i otoka te je tako protumačio povezanost i jedinstvenost otočnog prostora rastavljena morem. More je rastavilo ove otoke, a s njima i Rivanj u postdiluvijalno ili postlesno doba, kako tvrdi *A. Grund*[16] na osnovu promatranja postanka i rasprostranjenosti lesa (prapora), pijeska i koštanih breča.

[14] Na geološkoj karti »Zadra« (Zone 12, kol. XII) mjerilo 1 : 75.000 »Geologische Spezialkarte« snimljena od »K. K. Geologische Reichsanstalt Wien«, – stoji označeno, da je cijeli otok Rivanj izgrađen od vapnenca, rudista gornje krede. Međutim, to je netočno, jer se na južnoj strani otoka nalazi dolomit, a na sjevernoj vapnenac.

[15] P.Schlosser, »Die Westbarre des Quarneros« (Zeitschrift für Geomorphologie Bd. X, Heft 6, 1938).

[16] A. Grund, »Die Entstehung und Geschichte des Adriatischen Meeres«, – Geographischer Jahresbericht aus Oesterreich, Wien 1907.

U morfološkoj karakteristici Rivnja treba još istaknuti korozivne (ili kraške), abrazione (djelovanje mora na obalu), pa denudacione egzogene sile, koje neprestano modeliraju i stvaraju novu skulpturu reljefa otoka.

Korozivne forme krša su na otoku Rivnju razvijene samo na sjevernoj strani otoka, koja je izgrađena od vapnenca. Tu ima velikih »skraća« (škrapa). One su slabije razvijene uz obalu mora nego po vrhu otoka, i to stoga, što su niže strane sjevernog dijela otoka više obrasle vegetacijom nego one viših dijelova otoka. U višim dijelovima otoka prevladava »merokarst«, kako bi ga nazvao J. Cvijić (većim dijelom krš), gdje su mikroforme (škripovi, škrape, kamenice) više razvijene nego srednji oblici (vrtače, doci). Velikih oblika nema (kamenitih polja). Na sjevernoj strani otoka se nalazi jedna jama, nazvana Jezero, daleko od Sv. Jele oko 200 m. Otvor je te jame uzak i koso položen, a upada prema jugu. 26. VIII. 1952. sam posjetio tu pećinu. Bacili smo kamen u nju i točno mjerili vrijeme njegova pada. Zvuk se čuo 8 sekunda, kako se kamen kotrlja. Na dnu je voda. Seljaci su spuštali kamen povezan sa špagom. Padao je taj kamen 45 m. Pukotina ide međuslojno, dijaklazom, vjerojatno do razine mora. Prema njezinu dnu nalazi se uz obalu mora garma.

Druga pećina se nalazi u dočiću na zapadnoj strani otoka pod Lokačinom u »parparotu« (seljaci nazivlju dolomit: parparot).

U tu jamu su seljaci jednom bacili psa. On je, kako kažu, isplivao u Sestrunjskom kanalu, što pretpostavlja vezu između kanala i ove pećine.

Abrazioni oblici su razvijeni na svim stranama obale otoka, jer na sjevernoj strani bura baca svoj slap do velike visine na supralitoralnu zonu (narod zove taj slap: »spalmer« ili »štrapaić«); sa sjeverozapadne strane ga baca maestral, sa južne vjetar jugo, a sa jugoistočne strane (u Velom Ždrelcu) vjetrovi s južnog kvadranta. Mali oblici na obali se opažaju uz obalu otoka (na sublitoralnoj, litoralnoj i supralitoralnoj) kao svugdje na našoj obali.[17]

Denudacione sile (ispiranje i odnošenje materijala, zatim djelovanjem vjetra odnošenje materijala) osobito se opažaju na južnoj strani otoka, izgrađenoj od dolomita. Već podno vrhova otoka se ističe mali strmi odsjek podno Sv. Jele kao podgorje, ispod koga počinje poput sipara rastrošeno tlo, dakle aluvijalno ili doneseno burom sa viših dijelova u niže ili kišom. Time se stvara i akumulira dovoljno tla na južnoj strani otoka, gdje su nastale krčevine i dobro tlo. To je prostor otprilike 2 km dužine do 100 m visine, blago nagnut kraj, obrađen i obrastao najvećma maslinama. To je prigorje Rivnja. Podno ovog malog prigorja nalazi se nekoliko stotina metara širine u srednjem dijelu otoka prostor sa vrlo blagim slazom. To je primorje Rivnja, gdje je akumulacija tla

[17] I. Rubić, »Mali oblici na obalnom reljefu istočnog Jadrana«, Geografski Vestnik, Ljubljana 1937.

najveća, i ono je tu najbolje. Nad zadnjim i gornjim pravcem maslina, između podgorja i prigorja, nalazi se veći dio starog sela, a u novije vrijeme nastaje sve više uz obalu mora, uz primorje otoka, novi dio sela. Drugi je dio otoka najvećma obrađen u Dolcu, između Burnje i Vele glave, koji vodi prema Velom Ždrelcu.

Tlo se na Rivnju stvara najviše na južnoj strani otoka od minerogenih čestica dolomita i u Dolcu, zatim se stvara od organogenih, i to djelovanjem organskih ostataka (lišća i uginulih stabljika). Dolomit (ili parparot) je od velikog značenja za otok i otočane. On se lakše lomi i brže troši. Zato utječe na stvaranje blažih površinskih oblika; lakše se prenosi; više zadržava vodu i vlagu, te brže stvara bolje tlo. Prostori tla namijenjeni kulturnim biljkama nastaju i antropogenim utjecanjem, dok oni za šume i pašnjake nastaju samo prirodnim djelovanjem.

Klimatski elementi i vode na otoku. Na otoku nema meteorološke stanice, pa se ne može govoriti detaljno i točno o analizi pojedinih klimatskih elemenata, ali na osnovu podataka u Zadru, narodnog pričanja (osobito ribara) i fitogeografije otoka može se nešto reći o klimatskim elementima na otoku.

Temperatura je uvjetovana geografskim i lokalnim položajem i utjecajem mora oko otoka. Srednja januarska temperatura mu iznosi kao u Zadru 6,7° C, ali za jake bure »Gorinja strana« (»Gorinjom stranom« seljaci nazivlju sjevernu stranu otoka) silno je izložena udaru vjetra, te je vrlo hladno. Kakva je jakost bure, najbolje pokazuje limeni križ postavljen na vrhu malog zvonika crkve sv. Jele, koja je položena na najvišoj koti iznad starog sela. Bura je savila taj križ. Više stabljika »grma« (»grm« nazivlju makiju, ne »šuma« ni »bušak«, kako ga nazivlju na većem dijelu zadarskih otoka) sa svojim deblom i krošnjom su položene od burnje prema južnoj strani. Protivno je na »dolinjoj« strani (»dolinjom stranom« nazivlju južnu stranu). U toplom dijelu godine su temperature visoke, ali podnošljive, jer uvijek oko otoka pušu vjetrovi, koji ublažuju visoku temperaturu.

Kiše ima oko 900 mm na godinu. Najviše padne u oktobru ili novembru, sekundarni maksimum je u proljeću, u martu i aprilu. Kad su veliki uljevi kiše u jeseni prave velike štete, jer odnose tlo s vrhova na »dolinjoj strani«, iz prigorja u primorje, a iz primorja u more. Uljevi ruše zidove i ograde.[18] Od 2. II. do 1. III. god. 1956. je padao često snijeg na otoku. Skoro čitav mjesec dana je otok bio pod snijegom. Na snijeg je došao vjetar »tramuntana« i »levantara« te se smrzlo. Tada je silno stradala maslina. Stari ljudi ne pamte takve studeni i tako dugog pokrova snijega na otoku.

Na otoku pušu u jesen osobito južni vjetrovi, koje nazivlju jugo (ne »japrišni«, kao na Dugom otoku). Ti su vjetrovi vrlo neugodni za na-

[18] Karta sa izohijetama izdana od uprave hidrometeorološke službe, Beograd 1953. Izrađena na osnovu besprekidnog kišnog perioda od 1925.-40.

selje i stanovnike gornjeg dijela sela zbog toga, što su njima vrlo izloženi. Zimske i proljetne bure su vrlo neugodne, jer snizuju temperaturu, ali kako je selo dobro zaklonjeno grebenom Sv. Jele, u tišini zaklona i u bistrom horizontu uživaju sunce. To su ugodni sunčani dani.

Neugodne su ljetne suše, koje obično traju od juna do septembra. To su beskišni vremenski periodi sa visokim temperaturama. Oni uzrokuju, da na otoku ponestane vode te je moraju dovoziti vlasti ili privatnici iz Zadra.

Lokalna ekspozicija Rivnja, okrenuta prema jugu i zaklonjena od bure, daje vrlo ugodne uvjete za život. Najveći je problem, što na njemu nema nego jedan izvor žive vode, i to slab, u Lokvama. Uz more, gdje je lučica Bunje draga, nalazi se jedna bočata voda, koja ljeti presuši. Na otoku se nalazi pet lokava, koje ljeti presuše (Lokva, Vodina, Dobrinjska, Lokvanj i Kod vode). God. 1952. skoro 7 mjeseci nije padala kiša, pa su dva mjeseca (srpanj i kolovoz) morali dovoziti vodu iz Zadra. Parobrod lokalne pruge je svaki dan dovozio po nekoliko tona vode (prevoznina se plaćala 24 Din po 1 toni). Vodonosac je prodavao za 1 Din 1 l vode. Selo je davalo 2 l vode po 1 članu obitelji dnevno besplatno. Seljaci su se povezali sa poznatima u Zadru te su imali svoje »brimenice« (male bačvice), koje su im u Zadru napunili vodom, seljaci bi ih dočekali i preuzimali na obali sela. Ujutro bi je opet praznu donijeli na parobrod i slali u Zadar. Borba za vodu je ljeti na otoku velika. Danas u selu ima 15 čatrnja, ali i one ljeti, za velike suše, presuše. Najveća je seoska čatrnja izgrađena 1909. god. Za nju su 1955. god. izgradili naplov. Nestašica vode je bila uzrokom, da se otok nikad nije jače napučio. Pa iako je Rivanj bezvodni otok, na njemu odlično raste mediteranska vegetacija osobito »grm« (ili »makija«).

Biogeografska karakteristika otoka. Najveći dio otoka, preko dvije trećine, pokriven je biljnim plaštem, osim obalne supralitoralne zone i najviših vrhova otoka. Sigurno je na Rivnju nekada prevladavala češmina, kako se to vidi na otoku Sestrunju i susjednim otocima, ali je sječom ona degradirana. Makija je idući ka moru gušća, jer ima više dobra tla, a manje je izložena udarima osobito jakih vjetrova (buri, ponentu – zapadnjaku i velikom jugu), rjeđa je idući ka vrhovima otoka. Na južnoj strani ima u njoj više ružmarina i brnistre, na sjevernoj brnistre uopće nema, a ružmarina vrlo malo. Na sjevernoj prevladava smrič. Na južnoj strani bogatija je makija florom nego na sjevernoj. Uđemo li u analizu ove makije i u promatranje odnosa svake biljke prema njezinoj ekonomskoj vrijednosti, moći ćemo najprije utvrditi neku veću ili manju uslojenost.

Najniži je sloj jednogodišnja trava, koja sačinjava podrašće makije. Zovu je »goromuš« (ili gromuš, u srednjoj Dalmaciji je zovu raščica). Ima je mnogo na »gorinjoj strani«. Ona se osobito razvije, kad ima kiše, dakle u proljeće i u jesen, zimi i ljeti je skoro nema. Osobito je

voli stoka, ovce, kao hranu. To je njihova osnovna hrana. Kadulju zovu slavulja. Najniže grmlje je komorike (ili komore), koja ima nešto mesnatije lišće, a ovce je vole kao hranu. Bušinac je nešto viši. Ružmarin je još viši. On voli »parparot« (dolomit), pa ga zato na Rivnju ima mnogo na »dolinjoj strani«; na »gorinjoj« (»sjevernoj«) ga skoro nema. Ružmarin je indikator dolomita. Planika je još viša. Njezin plod u jesen beru i jedu. Planiku je osobito uništila gusjenica 1955. god. Plod njezin zovu »maginja« te od njega peku rakiju ili, pomiješavši sa šećerom, marmeladu. Smrdela je još viša, upotrebljavaju njezin list za maštenje mreža. Njezin plod zovu lentisk. Ima ulja. Jedu ga katkad pomiješana s grahom. Smrič je bodljikav. Osobito dobro odolijeva buri. Njegove plodove beru i kupe te stavljaju u rakiju ili ih daju životinjama za jelo. Vrijes je još viši i otporniji nepovoljnim elementima klime. Od njega su nekoć pravili drveni ugljen i nosili ga prodavati u Zadar. Glušac je smrič, koji nema bodljika. Najviše i najotpornije drvo, koje se može razviti u pravo i veliko stablo, jest crnika (Quercus ilex), koju mnogo sijeku za gorivo. Pored crnike za gorivo je dobra još planika.

Glušac, vrijes, planika, smrdela i komorika dobro podnose sušu, dok bušinac i ružmarin slabo, gromuša za suše skoro nestane.

Brnistra raste samo uz more. Narod kaže: »Gdje je brnistra, tu je parparot«. Dakle i brnistra je indikator dolomita.

U gustoj makiji ima gmazova (bjelouške, gušterice), zatim žaba (uz lokve) i poljskih miševa. Mnogo ima ptica: ćuka, vrabaca, čokova (kosova) i grlica. U zimsko doba ima bena i vrana, koje dolaze na zrele masline. Na otočiću srednja Sestrica ima kornjača. Uz obalu ima galeba i ronaca, osobito na Sestricama. Sigurno je, da je nekoć, prije dolaska čavjeka na otok, bio cijeli otok pod šumom. Osobito je crnike bilo mnogo. Čovjek je mali prostor na otoku iskrčio od šume i to najviše Docem do Velikog Ždrelca, prema Mulinama, pa od Sv. Jele do mora. Dok je glavno naselje bilo uz Veli Ždrelac, dotle su bile kulture više njegovane oko sela, kad je selo prešlo pod vrh Sv. Jele, južna strana otoka je više njegovana.

DRUŠTVENI RAZVOJ NA OTOKU OD XV. DO XIX. STOLJEĆA

Po tradiciji vrlo dobro sačuvanoj najstarije naselje na otoku Rivnju je bilo sučelice položeno od Mulina na Velom Ždrelcu. A kako nam je iz arheoloških nalaza poznato, da je na Krševu (u Mulinama) bilo nekoliko rimskih vila, kojih se ostaci nalaze djelomično na otoku, a djelomično u moru, te da je bila neka stara i mala crkvica, slobodno možemo zaključiti, da je i na Rivnju bilo tada naselje. Toponim ripa

upućuje nas na tu činjenicu. U XV. stoljeću spominje Rivanj Zadarski katastik.[19]

Iz ovih dokumenata proizlazi, da je Rivanj bio manjim dijelom obrađen te je imao oranica, a većim dijelom su otok i njegovi otočići Tri Sestrice imali pašnjaka, na kojima su pasle ovce. Ako je bio djelomično obrađen i iznajmljen, to je dokaz, da je bio naseljen. Ti su seljaci obrađivali oranice i maslinjake te čuvali stoku.

Isto tako iz popisa stanovnika kapetana Zaharije Valareska god. 1527. doznajemo prve statističke podatke o naseljenom otoku. Tada je bilo na Rivnju 40 stanovnika (više nego na Zverincu, za koji se kaže, da je iste godine bilo na njemu samo 12 stanovnika). Iz ovog dokumenta proizlazi, da je otok pripadao gradu Zadru, te je ove godine (1527) dobio grad od najma otoka (»intrade«) 25 L.[20]

Ali iz dokumenata izlazi još, da je otok djelomično u XVI. stoljeću pripadao Marku Antunu Begna te da je bio naseljen i da je na njemu bilo stoke.[21] Godovnjak (to je crkvena knjiga, u kojoj su popisani izumrli) iz XVI., XVII i XVIII. stoljeća kao i matice rođenih XVII., XVIII. i ostalih stoljeća, zatim »stanje duša« imaju popisane obitelji iz Rivnja. U tim knjigama nalazimo sigurnih dokaza, da je tada bio otok Rivanj naseljen. Po tim crkvenim knjigama zaključujemo, da je Rivanj bio dio crkvene župe i općine Sestrunja.

Uz ove dokumente, koji su suhi i bez ikakvih komentara, postoji tradicija, koja je još živa u narodu, i koja ima svog temelja u postojećim ruševinama u Lokvama (ili kako ih još zovu Paljinvrtal). Prvo naselje na Rivnju je bilo u Lokvama, mjestu položenom sučelice uglanskim

[19] Stj. Antoljak, »Zadarski katastik 15. stoljeća« – Starine 42, str. 371. »Item tres insulae, vocatae Rivan, Sestrun, Suirinac (Zverinac), positae in aquis Jadrensibus a parte occidentali – super quibus sunt territoria arratoria et pasculatoria, quae affictatae sunt ser Vitalo de Zadulinis pro libris 3 parvorum in anno, solvendo in dicto festo sancti Michaelis«

Prijevod: »Isto tako tri otoka, nazvani Rivan, Sestrun i Suirinac (Zverinac), koji se nalaze u zadarskim vodama, na zapadnoj strani. Na njima se nalaze oranice i pašnjaci, koji su iznajmljeni gospodinu Vitalu Zadulinu za 3 libre, koje se imaju predati o Miholj- danu.«

Dalje se u dokumentima navodi ovo:

»Item tres scopuli (ovdje se misli na Tri Sestrice) positi in aquis Jadrensibus prope dictas tres insulas super quibus sunt pascula solumodo, qui affictati sunt dicto ser Vittolo de Zadulinis pro libris 5 parvorum in anno solvendis in dicto festo«.

Prijevod: »I tri otočića, položena u zadarskim vodama, kod spomenuta tri otoka, na kojima se nalaze samo pašnjaci, koji su iznajmljeni gospodinu Vitolu de Zadulinu za 5 libara godišnje, koji se imaju dati spomenutog svečanog dana.«

Ova tri otočića, Tri Sestrice, citira za to stoljeće i L. Jelić u svojoj raspravi: »Povjesno-topografske crtice« – Vjesnik hrv. arheološkog društva, Zagreb 1898, str. 51.

[20] »Relatio viri nobilis Zahariae Vallaresco qui fuit capiteneus Jadere, presentata die 10. septembris 1527.« »Commissiones et relationes Venetae, Tomus I. (1433–1527) – J. A., Zagreb 1876. str. 200 i 203.

[21] S. Gunjača, Repertorium et. c. o. c. navodi ovaj podatak za 29. VIII. 1905. god. Zakupnik je bio Juraj Pevelović iz Sestrunja.

Mulinama, zaklonjenom od bure, tramuntane, »ponenta« i s juga. Tradicija govori, da je tu bilo prvo selo na Rivnju, a njega su gusari srušili. Vrlo vjerojatna je ta činjenica sudeći po dokumentima, koji govore o gusarima, kako su u XVI. stoljeću ili u prvoj polovici XVII. stoljeća plijenili po ovim vodama.[22] Tek kad su Turci i gusari bili potisnuti koncem XVII. stoljeća i kad je nastala u zadarskim vodama veća sigurnost u XVIII. i XIX. stoljeću, onda i o Rivnju nalazimo više podataka.

Nakon odlaska Venecije s naših obala i nastupa austrijske vladavine počeo se provoditi u ovom kraju katastar. Rivanj je pripao katastarskoj općini Sestrunja. God. 1844. je bio proveden prvi katastarski popis za ovaj otok.[23] Tada su se na njemu nalazile dvije kuće i dvije cisterne, i to pod brijegom Sv. Jele.

Stanovništvo otoka. Stanovništvo otoka možemo pratiti na osnovu crkvenih knjiga, statističkih podataka Austro-Ugarske, stare i nove Jugoslavije, tradicije i autopsije (osobito za upoznavanje kvalitativnih svojstava).[24] Najstariji rod, koji se navodi na Rivnju, jest *Radulića.* Spominje ga matica rođenih 1538. god., zatim 1650., 1683., 1688., 1695., 1716., 1723., 1732., 1746., 1788., 1792. Zatim ih spominje Godovnjak god. 1627., 1710., 1758., 1777., 1794., 1795., 1802., 1806., 1815., 1820.

[22] O spisima navala gusara u ovim vodama postoji rasprava A. R. Filipi. »Uskočki podvig kod Mulina na otoku Ugljanu« – Zadarska revija god. III. (1954), br. 2.

Zatim rasprava A. Strgačić, »Upadi osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka« – Zadarska revija g. II. (1953) br. 4 i g. III. (1954) br. 1.

A. Lorenzo Benevia u članku: »Il comune di Zara nel medio evo« »Annuario Dalmatico III, Zara 1886. kaže za ovo doba: »L'insolario di Zara visitato giornalmente da questi ladri d'uomini e di greggi s'andò mano spopolando, unico rifugio le forti mura della citta.«

Prijevod: »Otočje zadarsko su skoro svaki dan posjećivali ovi lupeži te je na otocima opadao broj stanovnika i jedini zaklon im je bio iza tvrdih zidova grada.«

[23] Operato dell'estimo censuario del comune di Sestrugn – Arhiv katastarskih mapa u Splitu.

[24] V. Cvitanović, »Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj biskupiji« – Starine 42, str. 357 i 358 navodi za otok Sestrunj sve crkvene knjige pisane glagoljicom te ih opisuje pod br. 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 i 52.

Glagolska matica mrtvih je iz god. 1700.–1802., zatim iz 1805.–1867. Ali ovu maticu dopunjuje za ranije godine »Glagolski libar godov« od 1600. god. (točnije se u njemu navode podaci od 1794.). Glagolska matica krštenih (odnosno rođenih) od 1765. do 1837. god. Glagolska matica vjenčanih 1803.–1813. god. Glagolski libar duž 1744–1837. Ali crkvene knjige vođene su i iza spomenutih godina samo ne glagoljicom nego latinicom. Svi ovi glagolski kodeksi preuzeti su od države i nalaze se od 1948. u Državnom arhivu u Zadru. U župskom uredu Sestrunja nalaze se njihovi prijepisi napravljeni za crkvene potrebe. Pored ovih izvora, iz kojih se može doznati kretanje patronimika rodova, biološko stanje stanovnika i katkad podrijetlo, važni su statistički izvori. Ali kako su oni od najstarijeg doba do XIX. stoljeća uvijek vođeni zajednički sa Sestrunjom, teško je razlučiti podatke za Rivanj.

Gemeindelexicon – Ortsrepertorium von Dalmatien za god. 1890., 1900. i 1910. i najnoviji podaci za god. 1953.

i 1825. Nadimci su im: Blejalo, Barini, Pirin, Čaćin, Jazini, Krustini, Stuljini, Arbanas (jer se nosio kao Arbanas). Dapače od nadimka je postao jedamput patronimik, i to 1794. god.: Jure Baran-Rivanj. Ali je takav oblik brzo nestao. U početku je patronimik imao samo dočetak – ul, dakle Radul, a onda je na ovaj došao i onaj filijacije – ić. Tako je nastalo prezime Radulić. Tradicija se očuvala, da su došla dva brata na otok. A patronimici sa dočetkom na -ul su Vlasi iz Bukovice (Morlaci). Slična su prezimena i toponimi: Fižul, Kožul, Barotul, Bakul. Rod se Radulić namnožio te je dijelom prešao na otok Sestrunj, gdje ih i sada ima. Oni su bili sigurno koloni zadarske komune i vlastele, a kad su razne agrarne reforme dijelile posjede među seljake, njima su pripale najbolje i najprostranije čestice.

Drugi rod jest *Fatovića*. Matica ga rođenih navodi 1792. i 1803. god., a Godovnjak 1815. U XIX. stoljeću se već često nalazi spomenut ovaj patronimik. Čini se, da je ovaj rod došao tek u drugoj polovici XVIII. stoljeća na otok. Fatovići su došli iz Poljane sa otoka Ugljana. Nadimci Fatovića su: Peškini, Lovrini, Parangal, Baranovi. Za Raduliće je sigurnije, da su sa Rivnja pošli na Sestrunj, dok se za Fatoviće to ne može reći. Jesu li Fatovići došli najprije na otok Sestrunj, pa odatle prešli na Rivanj ili obratno, to se sigurno ne može kazati.

L. Marčić u svojoj raspravi navodi,[25] da je našao još dva roda, i to Ćiriće i Baniće, međutim ja ih nisam našao, a k tomu nitko za njih ništa ne zna. Ali postoji u narodu tradicija, da je bio rod Strmelja, koji su izumrli, i izgradili su dio današnjeg dvora Radulića.

God. 1950. i 1952. došli su u »vlaštvo« ili za zetove nosioci dvaju novih rodova, i to Mustać Cvetko se priženio u kući Fatović Lovre i Grbić Marijan kod Radulović Ante. Obojica (Mustać C. i Grbić M.) došli su iz Privlake.

Pogledamo li kvantitativni broj stanovnika otoka, onda se on može tek za zadnje doba bolje utvrditi. Tako 1527. god. je bilo – kako smo naveli – 40 stanovnika. Polovicom XVIII. stoljeća stoji u matici rođenih zabilježeno (za god. 1750), da je otok bio skoro opustio te je ostao samo 1 član Radulića. Ali od tada se neprestano podiže. Točno se broj stanovnika za god. 1890., 1900. i 1910. ne može odrediti, jer »Ortsrepertorium« za ove godine navodi skupne podatke za Sestrunj i Rivanj. God. 1953. je bilo na Rivnju: 25 domaćinstava, 103 stanovnika (41 muški i 62 ženska), a 1. IV. 1957. je bilo stanje stanovnika ovakvo:

[25] L. Marčić, »Zadarska i šibenska ostrva«, Naselja i poreklo stanovništva S. A. N. 26, Beograd 1930, str. 366, navodi, da se na Rivnju nalaze još rodovi Ćirić i Banić. Ja sam tražio u maticama, kao u »stanju duša« te sam ispitivao stare ljude, poznaju li oni ove rodove na otoku, ali niti sam našao zapisane te patronimike rodova niti se ikakav spomen o njima nalazi.

Patronimik roda	Domaćinstava	Obitelji	Prisutni		Ukupno prisutnih	Odsutnih		Ukupno prisutnih i odsutnih
			muški	ženski		muški	ženski	
Radulić	19	23	8	41	49	36	**10**	95
Fatović	3	4	6	6	12	3	—	15
Mustać	—	1	1	2	3	—	—	3
Grbić	—	1	2	1	3	—	—	3

Prema tome stalno prisutnih je bilo 1957. god. na otoku 67, a odsutnih 49. Prisutni na otoku su svi zemljoradnici i katkad ribari, ali ima više izdržavanog stanovništva nego aktivnog. Aktivni su iselili, i to ili trajno u Ameriku ili su u navigaciji, kao pomorci (6 na dugoj, a 10 u obalnoj plovidbi). Strukturu stanovništva nam pokazuje piramida starosti (za god. 1957.).

Muških: Do 5 god. ih ima 6; od 5–10 god. 4; od 10–15 god. 7; od 15–20 god. 4; od 20–25 god. 11; (od ovih 6 oženjenih); od 25–30 god. 2 (od ovih 1 oženjen); od 30–35 god. 1; od 35–40 god. 1 (oženjen); od 40–45 god. 5 (svi oženjeni); od 45–50 god. 5 (svi oženjeni); od 50–55 god. 7 (oženjeni); od 55–60 god. 3 (oženjeni); od 60–65 god. nema uopće nijednog člana; od 65–70 god. 1 (oženjen); od 70–80 god. nema nijednog; od 80–85 god. 1 (oženjen, udovac); od 85–90 god. nema nijednog; od 90–95 god. 1 (oženjen, udovac).

Ženskih: Do 5 god. 7; od 5–10 god. 8; od 10–15 god. 3; od 15–20 god. 4; od 20–25 god. 6 (od tih 4 udate); od 25–30 god. nema nijedne; od 30–35 god. 3 (udate); od 35–40 god. 6 (sve udate); od 40–45 god. 5 (udate); od 45–50 god. 4 (3 udate); od 50–55 god. 5 (udatih); od 55–60 god. 4 (2 udate); od 60–65 nema nijedne; od 65–70 god. 3 (sve udate, udovice); od 70–80 god. nema nijedne; od 80–85 god. 1 (udata, udovica).

Iz promatranja ovih podataka izlazi, da je na otoku stalan regres stanovnika, a od stalnih stanovnika na otoku malo ima aktivnih (od 15–60 god. života). Rivanj je otok, na kome prevladavaju žene i nema dovoljno muške snage. Skoro 50% ih ima na otoku, a 50% odsutnih. Odsutnih se nalazi u Jugoslaviji ovoliki broj: u Zadru 20; u Rijeci 1; u Puli 2; u Zagrebu 1; u Splitu 1; u Kumanovu 2. Ukupno u Jugoslaviji 27. Na stranim kontinentima: u USA 9, u Južnoj Afričkoj Uniji 1, u navigaciji (pomorstvu) ih ima 16. Odsutni su Rivanjci po zanimanju: đaka 19; studenata 1, u J. N. Armiji 2; avijatičar 1, postolara 2; stolar 1; mehaničar 1; mornara 15; ostali razno.[26]

[26] Podatke o analizi sadašnjeg stanja stanovništva na otoku Rivnju kao i za piramidu starosti sakupila mi je i dala učiteljica Ljubica Radić, sada sa službom na otoku, na čemu joj se zahvaljujem.

Biološko pomicanje stanovnika pokazuje ova tabla:

God.	Rođeni	Umrli	Prirast
1922.	1	1	–
1923.	2	?	?
1924.	2	?	?
1925.	3	1	2
1926.	4	1	3
1927.	1	2	1
1928.	2	–	2
1929.	1	2	1
1930.	2	–	2
1931.	3	–	3
1932.	6	–	6
1933.	3	–	3
1934.	3	–	3
1935.	2	1	1
1936.	1	1	–
1937.	3	2	1
1938.	1	–	1
1939.	2	2	–
1940.	2	–	2

God.	Rođeni	Umrli	Prirast
1941.	2	3	1
1942.	4	1	3
1943.	–	7	7
1944.	3	–	3
1945.	2	1	1
1946.	5	1	4
1947.	3	1	2
1948.	4	–	4
1949.	3	2	1
1950.	3	2	1
1951.	1	–	1
1952.	1	1	–
1953.	1	1	–
1954.	1	1	–
1955.	4	3	1
1956.	1	1	–

Najteža godina za otok bila je svakako god. 1943., kao uopće one svjetskih ratova, Prvog i Drugog. Talijani su došli na otok odmah 1941. godine. Oni nisu stalno boravili na otoku, nego su povremeno dolazili kao patrola. Prvi put su partizani došli sa Dugog otoka 1942. Tada su pošla sa Rivnja u partizane dva brata Radulića. Kasnije je pošlo više njih u partizane, tako da je sa otoka bilo 7 djevojaka i 5 muškaraca u partizanima. Dne 15. V. 1943. Talijani su uhvatili 4 od ovih i strijeljali ih na srednjem otočiću Tri Sestrice. Strijeljani su bili: Radulić Ivica; Radulić Šime; Radulić Božo i Radulić Šime. Po ratu 1946. god. seljaci su ih ekshumirali sa mjesta strijeljanja i pokopali na seoskom groblju u Sestrunju, gdje se svi seljaci Sestrunja i Rivnja pokapaju. Nakon strijeljanja tih boraca došli su na otok »Crven-kapice« – tako su nazivali »domobrane«, koji su stali na otoku, haračili po posjedu strijeljanih i napokon zapalili njihove kuće. Kad je god. 1943. kapitulirala Italija, naskoro su došli iz Zadra Nijemci. I oni su povremeno dolazili te nisu stalno ni dugo ostajali. Odvezli su sa sobom sve lađice seljaka i minama bacili u zrak svjetionik na otočiću Sestrica. Partizani nisu nikad od 1942. napuštali otok. Oni su dobro poznavali sakrivene i uvučene položaje u »bušku« te su se danju sakrivali, a noću vršili akcije. Seljaci su im donosili vijesti i hrane. God. 1944. postavili su partizani noću mine u Rivanjskom kanalu. Na takvu jednu podmorsku minu je naišao jedan brod pun hrane, koji je nakon eksplozije naglo okrenuo prema obali Rivnja. Taj je brod – tako reći – spasio stanovništvo od gladi, jer su u njemu našli mnogo hrane. Nijemci su onda

dva puta bombardirali otok i postavili 9 redova mina na otoku. God. 1944. su došli Englezi sa Visa na otok. Tajno su sagradili bunkere na otoku, u koje se smjestilo njih 10 sa liječnikom. Hranu su dobivali sa Lošinja. Imali su je u izobilju te su je davali i seljacima. U ljetu 1944. god. toliko su se oslobodili Englezi, da su napravili radiostanicu na Lokačini, glavnom vrhu otoka, i do njega postavili šator. Oni su stali na Rivnju do oslobođenja Zadra, do 1. XI. 1944. god. Rivanj je za rata bio važna strateška točka. Za rata je narod proveo teških dana gladi, bombardiranja, paleža, pljačke, terora, ali i lijepih dana.

Regres se stanovnika stalno pokazuje i po broju đaka u mjesnoj školi. Tako je god. 1946. bilo u školi 25 đaka; 1957. god. 10 đaka, a 1958. god. će ih biti 7.

Kvalitativna svojstva stanovništva su etnografska i jezična. Etnografska naglo propadaju, ali ih je važno još utvrditi po sjećanju stanovnika. Stara je nošnja prevladavala do Prvog svjetskog rata. Iza Prvog svjetskog rata naglo izumire. Muški su nosili obojke i opanke, hlače od domaćeg sukna do koljena sa ažulama, pa crveni i debeo pojas kao »vlasi« (iz Bukovice i Kotara); zatim košulju od lana; krožat crvene boje sa botunima (dugmetima od »cvanciga«) od srebra, haljak (kao kratki kaput) i plitku crvenu kapu sa dugim resama. Zimi su nosili uobičajeni dinarski kaban. Na kabanu su bili crveni alamari. Kabane su davali tkati na Ižu ili u Zadru. Uopće sva tkanja od vune i lana vršila su se u Ižu. Ženske su nosile košulju; suknje ili »kotule«, koje su bile primitivno faldane, a imale su 4 prsta skrleta na svome donjem rubu. Pojase su tkali od vune. Nosili su još haljce, »guće« ili »maje« i »facol« na glavi. »Buštin« je bio od lana. Obuvali su opanke. Za nedjelje su imali »firale«. U ljetno doba su žene nosile »fuštan«, koji su pravile od modra platna.

Kolo su plesali kao Ličani, a pjevanje je bilo »ojkanje«. Ognjište su imali nisko sa »komoštrama«, dakle dinarsko.

Po narječju su štokavci te se razlikuju od Sestrunjaca, koji su više čakavci, dakle na Sestrunju su prevladali starinci.

Važno je istaknuti ova kvalitativna svojstva, jer nadopunjuju tradiciju, koja kaže, da su stanovnici Rivnja Dinarci, nadošli vjerojatno, kad su Turci gonili stanovnike, od XV. do polovice XVII. stoljeća, s kopna na otoke.

Po zanimanju su ovi stanovnici bili zemljoradnici i stočari, djelomično ribari, koji su u zimsko doba lovili u Rivanjskom kanalu, ljeti u Virskom moru.

Iseljenici znatno pomažu svoje ukućane, dapače oni su poslali novac za izgradnju 9 novih kuća uz more, gdje su ranije bila samo skloništa. Od 1908. su se počeli baviti i pomorstvom te ih sada ima 16 pomoraca, skoro od svake kuće po jedan član. Ovi su iseljenici, zatim pomorci, pa utjecaj blizog Zadra, sa kojim su spojeni svaki dan parobrodom, uvjetovali podizanje standarda života i civilizacije kod nekih stanovnika otoka. Oni ne će da žive onako primitivno kao njihovi djedovi, nego su

u kuhinje uveli štednjake, kuću podijelili u sobe, u sobe unijeli lijepo pokućstvo, hrane se bolje, odijevaju se po gradsku. Škola, što su je bili Talijani otvorili, trajala je vrlo kratko vrijeme, a zatvorena je bila 1943. god. Od god. 1945. selo je dobilo novu školu. Time se podigao i standard kulture seljaka. Uz obalu je obzidan god. 1908. lijep prostor mora, skoro u obliku pravog kuta, te je tako nastao »mandrač«, u kome se sada (1957) stalno nalazi 10 ladica. Parobrod je pristao prvi put na otoku 1946. i od tada stalno pristaje svaki dan na otok, osim nedjelje. Od osobitog je značenja otvaranje pošte na Sestrunju god. 1947., preko koje dolaze brojne pošiljke za Rivanj (pisma, novac, paketi). God. 1948. je obnovljen i moderniziran svjetionik na otočiću Sestrica i time je omogućen stalni promet po Rivanjskom kanalu.

Standard života se izmijenio na otoku. Ishrana se silno promijenila i išla na bolje. Stariji ljudi spominju, da su ujutro jeli obično: repu i kukuruz, za ručak: pulentu, grah i ribu. Uvečer: povrće i grah. Meso se malo uživalo. Danas se hrane većinom kao u gradu, zahvaljujući svojima, koji im šalju iz Amerike hrane i odjeće, ili iz prihoda od pomorstva.

Ovi su stanovnici, koje možemo pratiti od XIV. stoljeća, najprije bili koloni zadarske općine i veleposjednika. Oni su na svome otoku izvršili dosada veliko djelo, koje se očituje u izgradnji kuća i naselja, pa napokon u poljoprivredi.

Da je ovo stanovništvo bilo hrvatsko, najbolje nam pokazuje *toponomastika otoka*, koja se može pročitati iz katastra otoka i za obalu doznati od seljaka ribara. Katastar iz god. 1844. je bio revidiran, popravljen i dopunjen 1844. god. za katastarsku općinu Sestrunj (u kojoj se nalazi i otok Rivanj). On ima 17 karata za Sestrunj i 6 za Rivanj. Nažalost nestalo je za bombardiranja Zadra u Drugom svjetskom ratu starog sudbenog arhiva, u kome su bili i dokumenti o posjedima starih feudalaca na Rivnju. Novije gruntovnice za Rivanj nije sastavila ni Austrija ni stara Jugoslavija, a ni naše narodne vlasti. Na tim katastarskim listovima Rivnja nalaze se napisani (većinom slabom ortografijom) ovi toponimi na otoku: Kita glavica; Vodnjak; Vela glavica; Veli Kus; Omiš; Garinac; Na buru; Lokve; Vela glava; Burnja draga; Zemljak; Sv. Jele (prije se nalazila pri moru kod Žabića); Zaravanac; Glavica; Zemljačina; Burnja glavica. U katastarskim kartama nisu zabilježeni svi toponimi. U narodu poznaju još ove toponime na kopnenom dijelu otoka, koji nisu ubilježeni u katastru. Pored Lokačine, kako se zove glavni vrh otoka 112 m visok, čuje se još ime Klis, kao glavni vrh na Zverincu. Zatim su kopneni toponimi: Srednja glavica, Gola glavica, Ravanska glavica, Šegina, Dočić, Japlenica, (vapnenica, krečana), Škril (isto što i škrip), Draga, Ograde, Poglava, Podvorine, Zanavine (ovako zovu još, pored »Gornja strana«, burnju, sjevernu stranu, gdje se zbog udara bure nisu mogli njegovati vinogradi); Podnavina (zovu i južnu stranu otoka, gdje su bili na parparotu, dolomitu – dobri vinogradi). Podnavina je isto što i »Dolinja strana«. Riječju »dolinka«

nazivlju dobru zemlju, Bobovišće (gdje se njegovao bob); Ograda (je zidom ograđena neobrađena čestica). Katkad i vinograd nazivlju »tremeža«. Neobrađenu i obrađenu česticu nazivlju: Particela. Toponimi obale oko otoka su ovi: Trogirić (premda se čuje i Tragerić); Nozdre, Narvina, Pod Veli Kus, Pod žalo, Japlenica, Obala, Paračica, Poglava, Burnja draga, Podvrno, Žalić, Pod Velu svitu, rt Rivnja, Torka, Rtić, Lokva, Ferol, Dupljakavac, Vodina, Garina, Lovrina, Pločetina, Dobrinka.

Iz ove toponomastike, koja je za stoljeća lagano nastajala, jasno proizlazi, da nema ni traga o romanstvu na otoku i da je samo hrvatsko stanovništvo nametalo imena.

Kuće i naselja. Po tradiciji i po preostalim tragovima vidi se, da je prvo naselje bilo na otoku u Lokvama, ili kako neki zovu Paljinvrtlu, na jugoistočnoj strani otoka, sučelice Mulinama. Tu se i sada vide ostaci oko 20 srušenih kuća, koje su bile u suhozidu građene i malenog opsega. Ali ima ostataka jedne lijepo zidane kuće od kamena tesanca sa ostacima stepenica. Ovo staro naselje je bilo dosta skupno položeno. Tu je bila crkvica sv. Barbare, a oko nje groblje. Na nekim se starim grobovima nalazi još »škrila« nadgrobnih ploča, a pod njima se našlo ostataka kostura. Toponim, gdje je bila ta stara crkvica i groblje, nazivlje se Lokve. Tu je postojala nekoć lokva za pojenje stoke, a ima i sada žive vode kod Lokve. Naselje je moglo imati oko 20 obitelji ili oko 70–80 stanovnika (ako uzmemo, da je svaka obitelj imala 3 do 4 člana). A to bi se nekako slagalo sa podacima Z. Vallaresca iz XVI. stoljeća. Sudeći po kućama sve su one bile vlasništvo kolona, samo jedna zidanica pripadala je veleposjedniku. Oko ovog naselja se i sada u Docu nalaze brojne ograđene čestice sa maslinama. Nekoć su to morali biti maslinjaci sa vinogradima ili kako su ih za doba Venecije nazivali »vigne olivate« ili maslinjaci i oranice »campi olivati« ili samo maslinjaci »olivati«. Gdjegdje se nalaze i »pudarice« (kuće za čuvanje vinograda). Kad gledamo to razoreno naselje, vidimo, da se njihovi tragovi tako dobro vide te se mora utvrditi, kako nema mnogo vremena od razaranja ove crkve. Tko je razorio ovo prvo naselje i kada ga je razorio? O tome nije se još pronašlo pisanih dokumenata, ali postoji tradicija, koja slikovito prikazuje rušenje i nestanak ovog naselja.

Tradicija ovako kaže: Stanovnici Lokve ili Paliinvrtla su običavali za Božić poći u crkvu na misu u Muline, na Ugljanu. Jednog Božića nitko od njih nije došao. Tomu su se silno začudili Mulinjani. Neki se Muljanin prevezao lađom iz Mulina do Lokve i na svoje veliko začuđenje našao je srušeno selo, poklane sve stanovnike i pokradeno sve iz kuća. Da li ova tradicija ima nešto istine?

Iz rasprave B. A. Filipija očito doznajemo, da su u mjesecu prosincu 1604. uskoci iz Senja napali Muline. Isto tako iz rada A. M. Strgačića možemo deducirati zaključak, da su turski gusari navaljivali na zadarske otoke te je vrlo vjerojatno, da se ovaj događaj zbio između 1525. god. i 1648. u Lokvama.

Tradicija dalje kaže, da su novi stanovnici došli iz Ugljana, i to Fatovići, koji se nisu htjeli naseliti u Lokvama nego su pošli na vrh Doca, gdje je danas glavni dio sela. Tamo su se oni sklonili podno »kruga« (žive litice), koja ih brani od bure, izgradili su svoje »osike« (to jest torove za stoku), a uz osike, kojih danas ima 20, napravili su put, a južno od puta sagradili su dva dvora, komu se na zapadnoj i sjevernoj strani nalaze zidane kuće Radulovića na jedan kat. Ka tim kućama je prilaz sa tri balature. Sa istoka se nalazi prizemna kuća Fatovića. Sa južne strane nisu sagradili nikakve kuće, neka im južno sunce osvijetli dvor. Dvor je imao karakter tvrđave, zaštićen sa tri strane. Centralni dio dvora je prostor između ove tri kuće, kao neki mali trg. Tako su radi pravne sigurnosti potpuno napustili Lokve, i preselili na najviši vrh otoka. Time je selo Rivanj, iza sela Dragove na Dugom otoku, drugo po visini od svih 46 sela na zadarskim otocima. Rivanj je selo na visini od 100 m nad morem. Položaj sela je postao dominantan na otoku, siguran za nesigurnih vremena, zaklonjen od bure, ali otvoren udaru juga, teško pristupačan u mirno doba, ali krasan horizont pruža se nad velikim dijelom zadarskih otoka, te nad Zadrom i južnim Velebitom.

God. 1877. sagradili su malu crkvicu nad selom i posvetili je sv. Jeli, čiju su sliku – po tradiciji – bili prenijeli iz stare crkve. Ona ima dominantan položaj nad selom i otokom, a služi kao dobra orijentaciona točka pomorcima za navigaciju danju.

Ali jačanjem sela u sigurno vrijeme seljaci su počeli zidati kuće uz more. Uz obrađenu dragu, prostor od gornjeg, starog sela, do mora vodi put. Uz polovicu tog puta sazidao je Radulić Šime kuću, otprilike na visini od 50 m nad morem. A kad se izgradio mul ili pristan, koji je napravio malu lučicu, u koju se mogu sklanjati ribarske lađe, i uz koji pristaje svaki dan parobrod lokalne pruge, izgradili su seljaci – osobito doseljenici – dosada 9 novih kuća uz more. Okružene dobrim maslinama izgledaju kao vile, ljetnikovci. Primorski Rivanj je treća faza u migraciji naselja, koji ima krasan položaj na kanalu, dobro naplavno tlo, svakodnevnu komunikaciju sa Sestrunjom i Zadrom. On nije samo luka gornjeg sela, nije turističko naselje, ali pripada među najljepša naselja u zadarskom arhipelagu.

Postoji još koja kućica, nazvana »pudarica« u polju, čuvarica vinograda.

Režim posjeda na Rivnju. Ako pratimo niz vlasnika otoka, onda možemo (na osnovu Zadarskog katastika) utvrditi, da je otok u XV. stoljeću pripadao jednim dijelom općini Zadra. Isto tako su pripadale i Tri Sestrice. Početkom XVI. stoljeća (u Repertorijumu D. A. Zandonatis) nalazimo, da je vlasnik otoka bio Marc Antonio Begna. U XIX. st. nalazimo, da su posjednici na Rivnju bili općina Zadra, obitelj Marcelić iz Zadra i neki Visić iz Mulina. Općina je Zadra imala dva dijela otoka, a treći je pripadao ostalima. Zadnji dvornik općine Zadra je bio Šime Radulić rečeni Blejalo. Gospodarima su kmetovi vozili žito, sočivo,

krumpir, vino, drvo i po 1 janje godišnje. Ali u drugoj polovici XIX. stoljeća počeli su se seljaci otkupljivati po raznim zadarskim otocima od svojih gospodara. Tako su se i Rivanjci otkupili 1905. od zadarske općine. Radulić Šime pok. Bare iznio mi je dokumente iz svoje kuće (god. 1952) o toj otkupnji, iz kojih sam izvadio ovo:[27]

Bilježnik Ivan Rolli sa strane općine Zadra, a sa strane Rivanjaca njihov odvjetnik dr. Vj. Ziliotto i seljaci: Bare Radulić pok. Mate, Šime Radulić pok. Šime; Ante Radulić pok. Bože; Lovre Fatović pok. Tome sklopili su ugovor o kupoprodaji posjeda Zadra na otoku Rivnju, i to 25. V. 1905. za 3.000 Kr. »per pascoli e boschivi tutto il tratto dello scoglio Rivanj dal lato di maistro che viene diviso della strada, che dal garbino dal mare conduce quasi in linea retta verso il villaggio e taglia l'isola nella sua larghezza fino all'altra sponda di bora«.

(U prijevodu glasi: »Za pašnjake i šumu; za čitav dio otoka Rivnja sa zapadne strane, a podijeljen je putem, koji sa juga vodi od mora u pravcu na selo i dijeli otok u čitavoj širini do na drugu obalu otoka sa sjevera«.)

Jezik je kupaca, kako se u tom ugovoru kaže »slavo-dalmata«.

Ovaj je ugovor bio »approvato del Consiglio communale nella seduta del 28. luglio 1905.« (U prijevodu: odobren od općinskog savjeta na sjednici od 28. jula 1905. god.) Zadnju su ratu ovog ugovora isplatili Rivanjci 13. IX. 1916., i to 1.520 Kr.

Zatim kod bilježnika Ivana Rollija postoji spis, iz koga se vidi, da su Božo Marcelić pok. Šime pa Jozo Marčelić i Marko Jerolimov Tomin, rečeni Marčelić, prodali seljacima Rivnja 19. I. 1911. posjed svoj na Rivnju oko Lokve za 900 Kr.

Time su se seljaci potpuno otkupili od svojih gospodara prije Prvog svjetskog rata i postali su gospodari svog otoka. Oni su šumu otoka podijelili u 74 dijela i svakomu dali po jedan dio.

Kako je katastarska općina Rivnja bila pripojena Sestrunju sve do poslije Drugog svjetskog rata, nemamo ranijih posebnih podataka o kategorijama tla na Rivnju.

Tek 1952. god. sam mogao u Zadarskom katastru dobiti podatke o tim kategorijama tla na otoku. Bilo je:

Oranica	2 ha	69 a	13 m²	0,5%
Vrtova	3 ha	17 a	59 m²	0,5%
Voćnjaka	29 ha	32 a	15 m²	5,0%
Vinograda	1 ha	54 a	05 m²	0,3%
Pašnjaka	128 ha	49 a	88 m²	22,1%
Šume	398 ha	34 a	04 m²	68,7%
Neplodnog tla	15 ha	52 a	85 m²	2,5%
Ukupno	579 ha	09 a	69 m²	99,6%

U svemu ima na otoku 128 parcela. Neke su tako malene, da nemaju niti 100 m².

Poljoprivredno stanje. Prostor oranica i vinograda se umanjio, a pojačao se prostor neobrađenog i neplodnog tla. Vrtova imaju Rivanjci malo, i to za svoju potrebu. Maslinarstvo se pojačalo. Na otoku ima oko 500 stabala maslina, ima oko 300 stabala smokava, 30 stabala ba-

[27] Ovo su jedini preostali dokumenti o kupoprodaji Rivnja. Postojalo je više tih dokumenata, ali su oni u sudbenom arhivu Zadra izgorjeli za vrijeme bombardiranja grada u Drugom svjetskom ratu.

dema i 3 stabla rogača. Nekoć su uvelike njegovali lan, od koga su pomoću »trlica« prirađivali platno za plahte i rublje. I brnistru su kosili te od nje pravili vreće. Danas su ove kulture potpuno napustili. Od žita su mnogo njegovali ječam, koga sada više nema na otoku. Pšenicu su počeli njegovati tek 1944. god. Uvijek se mnogo gojilo sočivo (grah, bižaljka, čučuvarda, – neke vrste graška – kromčić, bijeli grah, zavrić, bob).

Od viškova imaju nešto ulja, smokava i najviše drva. Prije su nosili prodavati u Zadar 10–20 gaeta drva godišnje (svaki brod nosio do 50 q drva). Sada prodaju najviše smokava. God. 1956. prodali su 50 q smokava.

Cijela renta na otoku od poljoprivrede iznosi godišnje oko 200.000 Din. Ako uzmemo da ima oko 70 stanovnika, onda vidimo da poljoprivreda ne može održati ovo stanovništvo. Na otoku računaju, da se tek 20% stanovnika izdržava od plodova otoka, a 80% od priloga odsutnih stanovnika sa otoka. Zato oni napuštaju vinograde i poljoprivredu te idu ili u pomorce ili u iseljenike.

I stočarstvo je u regresu. Pričaju stari, da je ranije, pred nekih 100 godina, držala svaka kuća 50 do 100 ovaca, a još god. 1916. bilo je na otoku 6 volova, potrebnih za oranje. Sad su goveda potpuno nestala, a svaka obitelj drži 2 do 5 ovaca. Ukupno su bile 1. I. 1957. god. 62 ovce, 23 koze, 8 magaraca i 79 komada peradi. Ribarstvo se nešto pojačalo, ali vrlo malo. Pčele su počeli na otoku njegovati stanovnici Rivnja 1930. god., ali zbog velike množine ružmarina Sestrunjci donose svoja ulišta na ispašu na Rivanj. Otočani su gravitirali ranije nekoć prema Ugljanu, zatim prema Sestrunju, danas gravitiraju samo prema Zadru, iako su ih bili dodijelili najprije općini Božavi, a sada Prekom (na otoku Ugljanu). Najvećma ipak komuniciraju sa Sestrunjom. Sestrunj i Rivanj približuju groblje, koje od starine imaju zajedničko; crkvena župa; matične knjige (rođenih, umrlih, godovnjak); zatim pošta i isti katastar. Na Sestrunju i Rivnju se nalaze jaki rodovi Radulića i Fatovića, za koje postoji tradicija, da su bili u rodbinstvu i da potječu od istog korijena. Rivanj od Sestrunja rastavlja dijalekt i akcent u jeziku.

Problemi i perspektive. Otok je u stalnom ekonomskom nazadovanju. Na njemu ima 93,3% neobrađenog i neplodnog tla. A ipak on pruža mogućnost za uzdržavanje većeg broja stanovništva, ali za to bi trebalo:

1. Na južnoj strani otoka, gdje je dobro dolomitno tlo, te ima više vode i zaklonjeno je od hladne bure, iskrčiti još velike prostore šume i makije, tako da se smanji neobrađena površina na nekih 60% od površine otoka, a barem 40% da bude pod kulturama.

2. Od kulturnih biljki moglo bi se povećati maslinarstvo. Otok Zverinac je manji od Rivnja (jer ima 4,5 km²), pa na njemu ima 5000 stabala maslina, a na Rivnju 500; na Zverincu ima 1500 stabala smokava, na Rivnju 300, na Zverincu ima 1000 stabala rogača, na Rivnju 3, na

Zverincu ima 4,2 ha vinograda, na Rivnju 1 ha. Na Zverincu ima manje šume i manje pašnjaka nego na Rivnju, a ima više stoke nego na Rivnju.

Na otoku Rivnju bi se mogle nasaditi plantaže smokava, rogača i maslina.

3. Trebalo bi na otoku pojačati stočarstvo, koje bi dalo gnoja za kulture tla. Na otoku bi se i pčelarstvo moglo znatno pojačati.

4. Valjalo bi izgraditi još koju veću čatrnju, da bude na otoku više vode.

5. Kao pomoćna grana stanovnicima može poslužiti ribarstvo, jer Rivanjski kanal ima dosta riba.

6. Pošto Rivanj ima daleko ljepši primorski položaj od Zverinca (i od Sestrunja) moglo bi se misliti, kako bi se na Rivanj mogao uvesti i turizam. Time bi se pojačala privreda na otoku.

7. Za sve probleme i perspektive otoka (dakle za iskorišćivanje tla i kultura; za vode; za određivanje maksimalnoga potencijalnog broja stanovnika, koje bi otok mogao ishraniti uz primjereni osrednji standard života; za unapređenje stočarstva i ribarstva; za turizam i uređenje modernog sela na principima turizma) valjalo bi izraditi lokalni otočni plan, za ostvarenje kojega bi se imala brinuti komuna, da se u etapama izvrši. Rivanj je idealan za ovakav lokalni plan, za koji relativno ne bi trebalo velikih investicija, a poslužio bi kao dobar primjer za izradu seoskih lokalnih planova ostalim otočnim selima. To je jedini put, kojim će otok krenuti u bolje. Sami otočani su nemoćni, da ovakvo nešto izvrše. Ako se ovo ne izvrši i ne postupi na ovaj način, otok će još više nazadovati, što ne će koristiti društvenoj zajednici.

ZAKLJUČAK

Rivanj je po broju stanovnika i svojoj ekonomici u nazadovanju. On bi sigurno mogao ishraniti dvostruko veći broj stanovnika, kad bi bilo više radne snage na njemu, pa kad bi prionuli radom, da na južnoj strani iskrče veći dio šume i na dobrim krčevinama nasade stabla maslina, smokava, rogača, zatim lavendule. Od ovih stanovnika bi se tražio veći rad nego od Zverinčana s razloga, što oni nemaju polje kao na Zverincu, već prigorje i primorje, na kojemu kulture mogu uspijevati tek onda, kad se »laze« izgrade. Time bi kulture na terasama bolje uspijevale, jer bi imale dosta sunca prema jugu, a zaklonjene su od udara bure. Rivanj bi dobio pitomiji izgled i mogla bi se na njemu stvoriti mala turistička stanica, gdje bi se u primorju razvilo lijepo naselje dugo do 600 m, uz aleju oleandra i cvijeća. Time bi se Rivanj podigao na veći stepen civilizacije, kulture i ekonomskog blagostanja.

Tri mala otoka (Zverinac, Sestrunj i Rivanj), koje često sretamo u historijskim vrelima kao jednu posebnu skupinu, vrlo su blizu postavljeni.

Oni nisu jake ekumene. Među njima se nalaze neke razlike. Tako Zverinčani imaju polje i znatno veće poteškoće sa hidrografskim problemima, radi poplave polja, nego Sestrunj i Rivanj. Stanovništvo je najbrojnije na Sestrunju, manje na Zverincu, najmanje na Rivnju. Stanovnici Zverinca i Sestrunja su čakavci, Rivanjci štokavci, znači, da su Zverinčani i Sestrunjci starinci, a Rivanjci su došli mladom strujom migracije. Ali dok ih rastavljaju ove lingvističke karakteristike, ostale etnografske kvalitete (stara nošnja, običaji, način života) ih ujedinjuju. Po ostalim kvalitativnim odlikama razlika je velika između Zverinčana, pa Sestrunjaca i Rivanjaca. Zverinčani su vrlo radini, najbolji radnici od stanovnika triju otoka, dok su Sestrunjci i Rivanjci daleko slabiji. Zverinčani nemaju stalnih iseljenika u Amerikama, dok ih Rivanjci imaju manje, a Sestrunjci najviše. Opći standard civilizacije i kulture je najveći na Zverincu, nešto niži na Sestrunju, najniži u Rivnju. Ali prirodne preduvjete za turizam (položaj uz more, zaklonitost od bure, ljepota pejzaža, promet u kanalu, koji daje živost mjestu kao zgradi položenoj na prometnom bulvaru, blizina Zadra) ima najbolje Rivanj, nešto slabije Zverinac, najslabije Sestrunj. Na pitanje, koji bi od ovih otoka mogao primiti veći broj stanovnika od današnjeg, sigurno je, da bi sva tri otoka mogla primiti veći broj stanovnika, ali najmanje bi mogao primiti Zverinac (od 200, najviše povisiti još za 30%); Sestrunj bi mogao isto tako primiti veći broj (od 200 pojačati najviše za 30%), dok Rivanj (od 70) mogao bi primiti još za 100% stanovnika više.

Rivanj je sada slaba stanica ekumene zadarskog arhipelaga, ali nastojanjem narodne vlasti i stanovnika mogla bi postati jača i korisnija zajednici.

SUMMARY

THE ISLAND OF RIVANJ

The island of Rivanj is situated in the most branched part of the Zadar Archipelago, and it possesses 6 islands and 5 channels. The islands are the following: Idula, Rivanj, Sestrunj, Tun Veli and Mali, Zverinac, as well as the north-western part of the island of Dugi Otok. These are the channels: of Veli Ždrelac, Rivanj, Sestrunj, Tun, Zverinac.

The island owes its name to the Latin word »ripa«, signifying »shore«.

The island of Rivanj has a surface of 5 sq. km., a circumference of 10.3 km, its highest point being the Lakočina Peak (112 m.). To the island of Rivanj, however, belong three islets situated in the north-west, called Tri Sestrice (Three Sisters) (Northern Vela, Central Vela, and Southern Vela, called »»Mala«). The island is part of the large anticlinal of the first series of the Zadar islands situated along the coast, which extends along the islands of Pašman, Ugljan and Rivanj and is

built mainly of Mesozoic limestone. The southern part of the island has dolomite, which is significant for the kind of soil, the forms of the island's surface, and the water-retaining capacity of the soil. Corrosive forms are weak, and they are mostly spread where there is no plant cover on the island, that is along the supralittoral part of the coast and along the highest points of this island. Abrasive forms are more frequent on the northern than on the southern side of the island, where tempest-driven waves are beating against the island with greater force. Denudative forces (washing out and carrying away of the material) are more pronounced on the southern than on the northern side, more on the dolomitic than the calcareous side. The climatic elements of the island are not known to us in detail, for there is no meteorologic station nor are any data available. But on the basis of data from Zadar, furthermore on the ground of the islanders' stories and the island's biogeography it is possible to state that the mean January temperature is 6.7° C, rainfall about 900 mm., more in autumn than in spring. Northerly winds are more frequent than those from the south, but the village is completely sheltered from the thrusts of the gales and is exposed to the south. In summer time prolonged droughts do much harm, the islanders having to struggle with scarcity of water. The village possesses 15 small private cisterns as well as one large village cistern for common use.

The larger part of the island is under plant cover, with the exception of the supralittoral zone and the highest points of the island. It is certain that on the island of Rivanj there prevailed stands of holm oak, as is visible on Sestrunj and the neighbouring islands, but it was degraded through overcutting. The macchia is more luxuriant along the shore, less towards the highest points of the islands. On the southern side of the island rosemary and Spanish broom are more abundant, on the northern side less so. Rosemary and Spanish broom are the indicators of dolomite (or »parparot«, as it is called by the islanders). The macchia displays a kind of zonation: grasses, kermes oak, rockrose, rosemary, strawberry-tree, pistachio, prickly juniper, rest-harrow, holm oak. All these species grow beside one another and even above one another. The island must have been settled by man in Roman times. He gave it its name, although man's activities on the island cannot be observed prior to the 15th century. From documents it is visible that in those times this island was both settled and leased. In the year 1527 the island numbered 40 inhabitants. From then on it is possible to watch the number of population on the basis of church books kept on Sestrunj. The island's first settlement was at Lokve, a site lying opposite Mulin, a bay of the island of Ugljan. When, in the sixteenth century, pirates commenced attacking this region, the settlement at Lokve was demolished.

Two family lines are mentioned: Radulić's and Fatović's. It was only in 1950 and 1952 that two bearers of new family lines came to the wives' estates – Mustać and Grbić, both from Privlaka. On the 1st of April 1957 there were on this island 22 households and 29 families, 67

persons being present and 49 absent. The age group distribution of the island's population shows a minority to be active and a majority to be supported. Most important are Rivanj's emgirants, for their share in the support of the island is greater than that of the autochtonous population. The growth of population is insignificant. Hard were the days on the island during the First World War, and even more so during World War II. The qualitative characteristics show the islanders to belong by their ethnographic elements to the Dinaric race. Philologically, they are members of the so–called »stokavian«dialect, as opposed to the neighbouring population of the island of Sestrunj, who speak the »chakavian« dialect. Which would mean that the population of Rivanj had come with a later, that of Sestrunj with an earlier wave of migration.

The village acquired in the course of time a number of public institutions that were of assistance to the peasants. Thus, in 1908, was built a pier that since the year 1946 has been used as a regular place of call for steamers of the local line, while the year 1947 witnessed the opening of a post-office on the island of Sestrunj. Through it numerous shipments are coming from the island's emigrants. In 1945 a school was opened; in 1948 was renovated and modernized the lighthouse of Tri Sestrice – an important orientation point for the navigation through the Rivanj Channel.

The inhabitans are Croats. Of this the island's toponymics speaks eloquently, all names being Croatian. These people were very active in the island's past, which is visible from the building of the settlement as well as from the agricultural activities. The settlement changed its site three times; first it was at Lokve; from the 16th century onwards it was located along the island's highest point; while since the more recent times it has been moving towards the island's southern shores. The largest part of the village is still situated along the island's highest point, near St. Jela. Besides the village of Dragove situated on Dugi Otok, Rivanj possesses the highest elevation of all villages in the Zadar Archipelago, of which there are 46 in number.

It is possible to watch the régime of real estates on the island of Rivanj since the 15th century. All landed property belonged first as a feud to the Begna family, later to the Zadar municipality and the Marčelić family. The island's serfs had to pay various imposts to their masters. In 1903 the peasants bought themselves off from their masters. To the Zadar municipality they paid 3,000 crowns, to the Marčelić family 900 crowns. On the basis of 1952 cadastral data, Rivanj possessed the following soil categories: ploughlands 2.6 hectares (0.5%), gardens 3.1 ha. (0.5%), orchards 29.3 ha. (5.0%), vineyards 1.5 ha. (0.3%), pastures 128.4 ha. (22.1%), forests 398.3 ha. (68.7%), barren land 15.5 ha. (2.5%).

In the meantime the surface of the ploughlands and vineyards has decreased, while the surface of the uncultivated and barren soil has increased. The island possesses about 500 olive-trees, 300 fig-trees, 30

almond-trees, 5 carob-trees. Once flax, Spanish broom and barley were cultivated. To-day these cultures are no more. Of surpluses the islanders have oil, figs and fire-wood. It is reckoned on the island that only one-fifth of the population support themselves from the island's yields, 80 per cent of the population being supported by the emigrants' contributions. As the island's population and agriculture are deteriorating, so is its cattle-breeding. Fisheries, however, have increased to a certain extent. Once the islanders were drawn more towards Sestrunj than towards Ugljan; to-day they gravitate chiefly towards Zadar, although politically they have been assigned to the Preka community (island of Ugljan). They are buried on Sestrunj, where there is a parish and a post-office.

Future perspectives impose problems on the island. If the island's space is to be rendered more valuable, it will be necessary to clear large surfaces on the northern side in ordes to diminish the yet uncultivated surfaces. Of the cultural plants it would be necessary to increase the number of olive-, fig- and carob-trees. Along with such activities it would likewise be necessary to intensify animal husbandry and the fisheries. Also the number of cisterns should be augmented. Because the island of Rivanj possesses a more favourable maritime position than Zverinac or Sestrunj, introduction of tourism along its coast might be contemplated. For the solution of all the problems exposed the elaboration of a sound and precise local scheme is necessary.

At present, Rivanj represents a weak station in the Zadar Archipelago, but through efforts expended in the future on the part of the people's authorities and the islanders it could well become more significant and useful to the community.